

مدیریت حقوق دیجیتال

• دکتر فریبرز درودی^۱

دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

منابع الکترونیکی^۶ در سطحی وسیع، توجه به ابعاد حقوقی و مشکلات حفظ مالکیت معنوی^۷ پدیدآوران این آثار افزایش یافته است. بر این اساس رعایت حقوق مؤلفان در حوزه آثار چاپی به سوی منابع دیجیتالی نیز گرایش یافته و نظام‌های حقوقی تلاش می‌کنند تا از حق پدیدآورندگان آثار الکترونیکی در چارچوب قوانین حمایت کرده و فرآیند تولید اطلاعات را با اطمینان بیشتر همراه کنند. ظهور اقتصاد نوین جهانی در قالب‌های مجازی و الکترونیکی، جنبه‌های نوینی از صنعت نشر را به همراه داشته است. اقتصاد اطلاعات^۸ در چارچوب تولید منابع دیجیتالی نیازمند تضمین از سوی نظام‌های حقوقی رسمی است و با تکیه بر مقررات می‌توان امیدوار بود که سوءاستفاده‌های احتمالی از منابع دیجیتالی کاهش یافته و به بهبود فرآیند تولید منابع دیجیتالی یاری رساند.

■ May, Christopher (2007) Digital Rights Management: The Problem of Expanding Ownership Rights. Oxford: Chandos Publishing, (Chandos Information Professional), Paperback, ISBN-13: 978-1843341246.

مقدمه

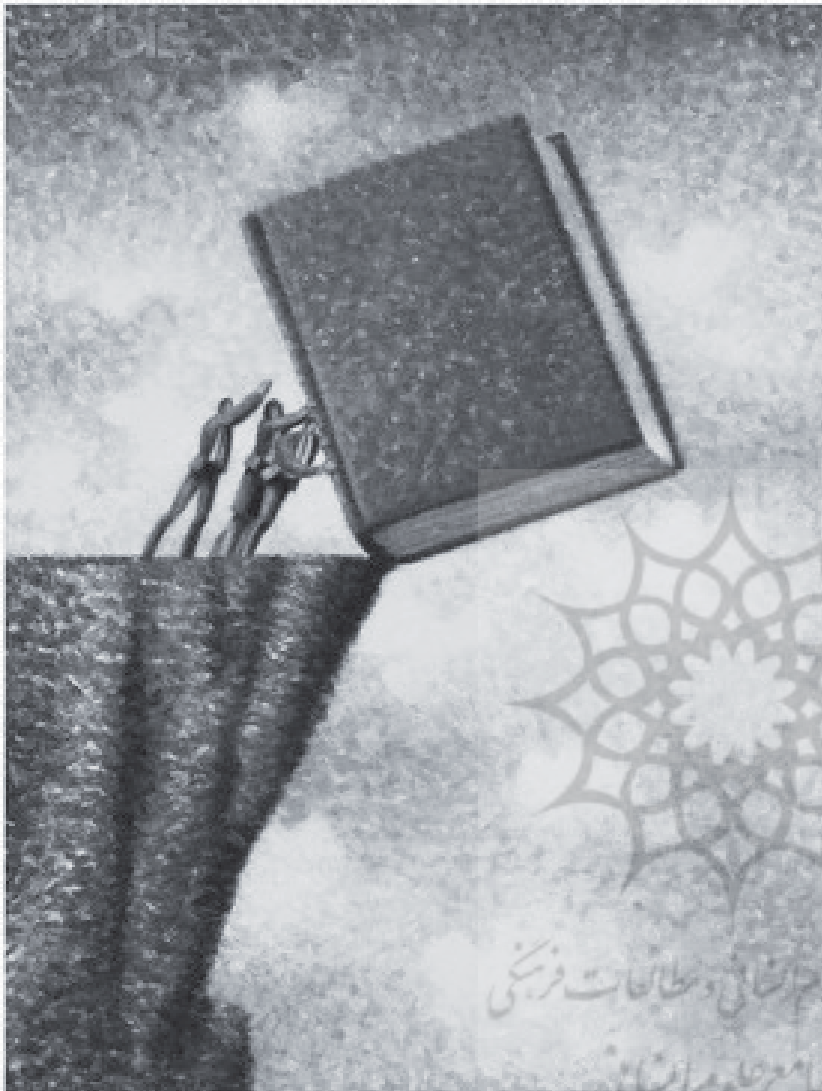
توسعه نظام‌های مدیریت حقوقی^۲ پدیده نوینی نیست. این فعالیت از اوایل سال ۱۹۸۹ با پروژه مرکزی برای کاربرد فناوری در آموزش و پرورش^۳ آغاز شد (کورنیش، ۲۰۰۸، ص ۶۴-۶۳) و در طول سال‌های بعد با ظهور فناوری‌های جدید توسعه یافت. با پیشرفت اطلاعات دیجیتالی^۵ و تولید

معرفی مؤلف

پروفسور کریستوفر می^۹، استاد اقتصاد سیاسی^{۱۰} در گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دانشگاه لنکستر^{۱۱} است و پیشتر در دانشگاه وست انگلند^{۱۲} به تدریس و پژوهش اشتغال داشته است.

وی دانشنامه دکتری خود را از دانشگاه کنت در کانتربری^{۱۳} اخذ کرده است. می در زمینه موضوعی حقوق مالکیت معنوی و جامعه اطلاعاتی^{۱۴} آثار قابل ملاحظه‌ای به چاپ رسانده است. تاکنون نوشته‌های او به زبان‌های عربی، چینی، فرانسه، آلمانی، یونانی، سوئدی، و اکرینی ترجمه شده است.

این مؤلف قبل از عضویت در هیئت علمی دانشگاه، در صنعت موسیقی^{۱۵} به کار اشتغال داشته است.

حقوق دیجیتال

بدون تردید حقوق دیجیتال^{۱۶} یکی از حوزه‌های سودمند عرصه حقوق است که با توسعه و پیشرفت فناوری‌های نوین، ارتباطی تنگاتنگ دارد. با تولید و انتشار منابع الکترونیکی توجه به حقوق صاحبان این آثار سبب شد تا این شاخه نوین پا به عرصه وجود نهد. انواع فعالیت‌های غیرقانونی و سوءاستفاده از اطلاعات الکترونیکی در قالب کتاب، مجله، گزارش و ... بسیار ساده‌تر از نوع چاپی آن به انجام می‌رسد و لذا توجه به این مبحث مهم یکی از الزامات قانونی محسوب می‌شود. سرعت دسترسی و تکثیر منابع دیجیتال و نیز سادگی زیر پا گذاشتن حقوق صاحبان آثار الکترونیکی، نیاز به تدوین سازوکارهای حقوقی متناسب با فضای مجازی^{۱۷} را برای جلوگیری از تخلف بیش از پیش نشان می‌دهد و حقوق دیجیتال با هدف تطبیق شرایط نوین با قوانین حقوقی تلاش می‌کند تا مواد قانونی مورد نیاز را تهیه کرده و براساس آن حقوق معنوی پدیدآورندگان را حفظ کند. در این عرصه رسیدگی به تخلف‌های احتمالی براساس تطبیق قوانین با شرایط خاص منابع الکترونیکی صورت می‌پذیرد. برآوردن انتظارات در این حوزه کار ساده‌ای نیست، به‌ویژه آنکه تخلف‌های دیجیتال در محیط مجازی می‌تواند فراجغرافیایی باشد و در ساحتی متفاوت انجام شود. این شاخه نوین امروزه در زمینه فعالیت کتابداران که با منابع الکترونیکی در سطحی گسترده سروکار دارند، مورد توجه بسیار قرار گرفته است.

معرفی کتاب

کتاب در پنج فصل تدوین شده است. فصل اول به مقدمه اختصاص یافته است. در این فصل ویژگی‌های عصر اطلاعات^{۱۸} و نقش مهم این عصر در شکل‌گیری حیات اجتماعی نوین تبیین شده و اقتصاد نوین^{۱۹} و فعالیت اطلاعاتی در دوران معاصر مورد بررسی قرار گرفته است. سپس درباره حقوق مالکیت معنوی بحث و نقش‌ها، و ابعاد مختلف آن معرفی شده است. در ادامه درباره مالکیت معنوی در عرصه جهانی و نیز بهره‌گیری از نرم‌افزارهای رایانه‌ای^{۲۰} برای مدیریت حقوق دیجیتال^{۲۱} توضیح‌های سودمندی ارائه شده است.

فصل دوم به مالکیت معنوی و هنجارهای اجتماعی^{۲۲}

می‌پردازد. در این بخش مفاهیم تخصصی بازار^{۲۳}، مالکیت^{۲۴} و تاریخ بیان شده است. مشکلات جهانی مربوط به مسئله مالکیت معنوی از دیگر مباحث این بخش است. در ادامه مدیریت حقوق دیجیتال و هنجارهای حق مؤلف^{۲۵} بررسی و بحث مهم هنجارها در مقابل فناوری مطرح شده است. در بخش سوم، با عنوان «مقوله مدیریت حقوق دیجیتال»، درباره دو روش به‌کارگیری مدیریت حقوق دیجیتال بحث شده است. در این بخش، درباره مدیریت حقوق دیجیتال در بخش نرم‌افزاری و فناوری‌های اطلاعاتی بحث و ویژگی‌های آن مطرح شده است. همچنین ارتباط این مقوله با بسترهای سخت‌افزاری و تأثیر آن بر حفظ فرآیند حقوقی دیجیتال تشریح شده است.

سرعت دسترسی و تکثیر منابع دیجیتالی و نیز سادگی زیر پا گذاشتن حقوق صاحبان آثار الکترونیکی، نیاز به تدوین سازوکارهای حقوقی متناسب با فضای مجازی را برای جلوگیری از تخلف بیش از پیش نشان می‌دهد

فصل چهارم کتاب به معرفی دو مطالعه موردی^{۲۶} اختصاص دارد که به بررسی مشکلات و شناسایی جنبه‌های چالش‌برانگیز حوزه مالکیت معنوی پرداخته است. در پژوهشی با عنوان «صنعت موسیقی و مدیریت حقوق دیجیتالی» به بررسی مجموعه‌ای از مشکلات حفظ و تأمین حقوق دیجیتالی در محیط وب اختصاص دارد. در مطالعه دیگر مسئله مدیریت حقوق دیجیتالی و صنعت نرم‌افزاری^{۲۷} مورد بررسی قرار گرفته است. بسته‌های^{۲۸} نرم‌افزاری که به صورت دیجیتالی عرضه می‌شوند، در معرض تهدیدهای مختلفی هستند که امکان نفوذ و تسلط حقوق مؤلف را تضعیف می‌سازند. در نهایت مقوله نظارت و توجه به حفظ حقوق دیجیتالی مورد تأکید قرار گرفته است.

در فصل پنجم، توسعه گزینه‌های مناسب دیگر در زمینه مدیریت حقوق دیجیتالی و رعایت حقوق مؤلف مطرح و ابعاد تحلیلی در این رابطه با توجه به راهکارهای مطلوبی که می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد، معرفی و تشریح شده است.

بررسی اثر

کتاب با مروری کلی درباره مسائل اصلی حق مؤلف، شامل تاریخچه مختصر حقوق مالکیت معنوی و جهانی‌سازی^{۲۹} صنعت حق مؤلف آغاز می‌شود. سپس با تحلیل و بررسی تأثیر حق مؤلف و مدیریت حقوق دیجیتالی در حوزه‌های هنجارهای اجتماعی، اقتصاد بازار، هنجارهای اقتصادی حق مؤلف به شکل عام ادامه می‌یابد. مؤلف به دو مسیر مهم در این اثر اشاره می‌کند: یکی حرکت سخت^{۳۰} و دیگری حرکت نرم^{۳۱}. اساساً از نگاه کریستوفر می در این حوزه دو رویکرد عمده برای بهره‌گیری از نظام مدیریت حقوق دیجیتالی وجود دارد. رویکرد سخت از دسترسی (در قالب موازین حقوقی) جلوگیری می‌کند و به بهره‌گیران اطمینان می‌دهد که بتوانند بر نحوه استفاده نظارت داشته باشند، وضع خرید و فروش مناسب منابع اطلاعاتی را تحلیل و تهدیدهای مربوط به توسعه گسترده دانش را بررسی می‌کند. در رویکرد نرم، کنترل و نظارت بر استفاده، نه جلوگیری از آن مدنظر است (کورنیش^{۳۲}، ۲۰۰۸، ص ۶۳-۶۴).

مؤلف در این اثر بر آن است تا با بهره‌گیری از فرآیند پردازش الکترونیکی داده^{۳۳} در ارتباط مستقیم با مبانی حقوقی به رویکرد متفاوتی بپردازد. هسته اصلی مباحث مطرح شده به موضوع مهم جلوگیری از سرقت در حوزه حق مؤلف مربوط است و امکانات فناورانه نوین، ابزار مهم این اقدام محسوب می‌شود. حمایت و پشتیبانی از طریق نرم‌افزار برای دستیابی به هدف، یعنی حفظ حقوق مؤلف، بخش مهمی از تألیف کتاب است که در این میان توجه به پیشینه‌های موسیقایی و شنیداری مصادیقی عینی از این بررسی ارائه می‌دهد.

از سوی دیگر، کتاب به مفهوم اجتماعی فناوری‌های نوین مدیریت حقوق دیجیتالی می‌پردازد. مؤلف ابتدا دامنه مفهومی مدیریت حقوق دیجیتالی را در خصوص واژگان غیرفنی تشریح و سپس تحول و تغییر آن را درباره شیوه حفاظت از حقوق مالکیت معنوی تبیین می‌کند. محور مطالب بیشتر بر روی آن دسته از هنجارهای اجتماعی است که درباره حفاظت از حقوق مالکیت معنوی مطرح می‌شود (وبسایت آمازون). در واقع رویکرد تحلیلی کتاب با بهره‌گیری از دانش حوزه اجتماعی، کتاب را فراتر از یک بحث حقوقی صرف مطرح ساخته است. همچنین توجه به برخی از موارد عینی مهم این حوزه از تسلط مؤلف بر بخش‌های منتخبی چون حوزه‌های تخصصی موسیقی و نرم‌افزار حکایت می‌کند که دارای تجربه و فعالیت حرفه‌ای در آن زمینه‌هاست و توانسته است با تکیه بر دانش و مهارت‌های خویش به ارائه مطالعه‌ای غنی در این زمینه مبادرت ورزد.

همچنین مؤلف کوشیده تا مفهوم سیاسی مدیریت حقوق دیجیتالی را تبیین کند. ارتباط سیاست با حقوق از دیرباز مورد توجه صاحب‌نظران بوده و مباحث این دو حوزه تخصصی با یکدیگر رابطه‌ای وثیق و عمیق داشته‌اند. این ارتباط کلاسیک در اثر به خوبی قابل مشاهده است. البته نگاه مؤلف به آن با عنایت به توسعه نوین عرصه منابع دیجیتالی

رویکرد تحلیلی کتاب
با بهره‌گیری از دانش
حوزه اجتماعی، کتاب را
فراتر از یک بحث حقوقی
صرف مطرح ساخته
است

15. Music industry
16. Digital Rights(DR)
17. Cyberspace
18. Information age
19. New economics
20. Computer software
21. Digital Rights Management(DRM)
22. Social norms
23. Market
24. Property
25. Copyright norms
26. Case study
27. Software industry
28. Package
29. Globalization
30. Hard
31. Soft
32. Cornish
33. Electronic data processing

صورت پذیرفته است. از سوی دیگر همت وی در ارائه درک نوینی از تأثیر اجتماعی فناوری‌های مهم و جدید در حوزه مدیریت حقوق دیجیتال قابل اعتنا بوده و نشان‌دهنده علاقه او به توسعه پیشرفت‌های نوین فنی است. مؤلف در کتاب خود تلاش می‌کند تا نشان دهد که مدیریت حقوق دیجیتال یک شاخه مهم در حوزه حقوق است که با تکیه بر تخصص‌های مختلف و حوزه‌های موضوعی گوناگون می‌توان در آن وارد شد و کاربردهای مؤثری در فضای اطلاعاتی جهان نوین به‌منظور رعایت حقوق مؤلفان و پدیدآورندگان منابع دیجیتال به‌همراه دارد.

نتیجه‌گیری

کتاب مدیریت حقوق دیجیتال یکی از آثار معتبر در حوزه حقوق دیجیتال است که با تسلط و توان مؤلفی آگاه و صاحب‌نظر در این عرصه تألیف شده است. از ویژگی‌های مهم کتاب نگارش تخصصی و حرفه‌ای آن است. توجه به مسائل فناوری در کنار ابعاد اجتماعی و حقوقی به غنی‌شدن مطالب منجر شده است. کتاب با توجه به موضوع آن می‌تواند به‌عنوان یکی از منابع پایه و معتبر حوزه حقوق دیجیتال مورد استفاده قرارگیرد و برای حقوقدانان، کتابداران، اطلاع‌رسانان، اقتصاددانان، نظریه‌پردازان اجتماعی و فعالان بازرگانی مؤثر و سودمند باشد.

مآخذ:

1. May, Christopher (2008). Editorial Reviews about Digital Rights Management: The Problem of Expanding Ownership Rights.[On Line] Available: http://www.amazon.com/Digital-Rights-Management-Information-Professional/dp/1843341247/ref=sr_1_1?ie=UTF8&s=books&qid=1233677556&sr=1-1[accessed:3, Feb., 2009]
2. May, Christopher [home page]. [On Line] available: <http://www.lancs.ac.uk/fass/faculty/profiles/chris-may> [accessed: 4, Feb., 2009]
3. Cornish, Graham P. (2008). Book Review about Digital Rights Management: The Problem of Expanding Ownership Rights. Journal of Librarianship and Information Science, Vol. 40, No. 1, pp. 63-64.

پی‌نوشت‌ها

1. fardoroudi@yahoo.com
2. Rights Management Systems(RMS)
3. Center for Implementing Technology in Education (CITED)
4. Graham P. Cornish
5. Digital Information
6. Electronic resources
7. Intellectual properties
8. Information economics
9. Christopher May
10. Political Economy
11. Lancaster University
12. University of the West of England
13. University of Kent at Canterbury
14. Information society